

А.С. Новиченко

Донецький національний університет, Україна

АСАСИНИ: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ

У статті подано загальний огляд історії асасинів з урахуванням останніх досліджень, а саме визначено релігійні витоки організації асасинів, історичні умови її виникнення, розглянуто особливості підготовки та ієрархії її членів, а також надано характеристику морального обличчя асасина.

Науковий підхід до вивчення історії ісмаїлітів взагалі та окремо асасинів було покладено в ХІХ ст., проте, за браком власне ісмаїлітських джерел, склалося доволі невірне враження про релігійні практики та мораль асасинів. Сучасний підхід до вивчення цієї теми почався в перші десятиліття ХХ ст. з відкриттям доступу до ісмаїлітських рукописів [1, с. 16]. Зараз відбувається розвінчання багатьох міфів та легенд про асасинів, що мали місце в середньовічній Європі [1-3], але в узагальнюючій літературі ми досі натикаємося на застаріле трактування цієї проблеми, а також недостатньо зрозуміло окреслюється історична ситуація виникнення даної організації [4-8]. Тому актуальним є загальний огляд історії асасинів з урахуванням усіх сучасних надбань.

Серед останніх праць, у яких висвітлюється історія асасинів, є наступні. Книга російських та українських істориків Олександра та Максима Андреевих «Восточные ордена: ассасины, ваххабиты, басмачи, дервиши» [2], містить відомості про окремі ордени, релігійні течії, повстання, що залишили дуже помітний слід в історії Сходу. Фархад Дафтарі у своїй праці «Легенды об ассасинах. Мифы об исмаилитах» [1] аналізує легенди про асасинів, які склалися в Європі за декілька століть, та спростовує або підтверджує їх. Сергій Французов у статті «Легенда об ассасинах и историческая реальность» [3] розглядає передумови виникнення та історію асасинів, але більше акцентує увагу на терорі, що вони проводили, а не на особливостях організації. Книга Коліна Уілсона «Орден Ассасинов» [9] присвячена взагалі психології вбивства, що розглядається на конкретних історичних прикладах, першим з яких є власне Орден асасинів.

Мета даної статті – визначити релігійні витоки Ордену асасинів; історичні умови його виникнення; особливості підготовки та ієрархії його членів.

Ідеологічне коріння організації асасинів (фр. «assassin» – «вбивця») знаходиться у розділі ісламу на сунізм та шіїзм. В останньому нараховується багато течій і однією з найрадикальніших є ісмаїлізм. Для його послідовників останнім справжнім імамом є Ізмаїл, сьомий «прихований» імам, якого батько позбавив права наслідування імамату. Спершу ісмаїліти були однією з численних сект, з якими боролися «правовірні» суніти, проте згодом вони набирають сили. У Х ст. Халіфат сунітів занепадає, а ісмаїліти утворюють свій власний на чолі з династією Фатімідів (за ім'ям Фатіми, дочки Пророка).

Фатіміди взяли під контроль спершу долину Нілу, потім послідовно фактично весь Єгипет, Сирію, Північну Африку, частину Аравії і навіть Сицилії. Ріст впливу ісмаїлітів припиняється з появою на політичній арені Середнього Сходу турків-сельджуків зі створенням ними султанатом великих Сельджуків, які були правовірними і виступили в підтримку сунітського Халіфату.

Для протистояння Сельджукідам Фатіміди відправили на територію Ірану кілька емісарів, серед них Хассана ібн-Саббаха, майбутнього засновника організації асасинів.

Перший його великий успіх – взяття у 1090 р. фортеці Аламут (або Орлине гніздо) [9, с. 13], розташованої на високій кручі Ельбруса. Далі почалося послідовне відвоювання території у Сельджукідів: гірських районів Персії, Сирії, Лівану та Іраку.

Але вірне служіння Хасана ібн-Саббах Фатімідам перервалося: у 1094 р. фатімідський халіф Мустансір позбавив права наслідування свого старшого сина Нізара, прибічником якого був Хасан, та, попереджуючи міжусобну боротьбу за владу, стратив його. Це призвело до масштабних хвилювань всередині Халіфату, переслідування нізаритів – послідовників Нізара, опозиційних існуючій владі, і, як один з наслідків, відокремлення території, захоплених Хасаном, і утворення на них ісмаїліто-нізаритської держави Аламут зі столицею в однойменній фортеці.

На підвладній йому території Хасан ібн-Саббах створив щось на зразок утопії. Він відмінив усі закони шаріату, заборонив будь-який прояв розкоші, зрівнявши таким чином всі прошарки населення. Замість сплати колишніх сельджукідських податків усі жителі Аламуту повинні були будувати дороги, рити канали та зводити неприступні фортеці.

При завоюванні території воїни Хасана, нізарити, добре зарекомендували себе, проте однієї тільки армії в умовах постійного протистояння з сусідніми державами було недостатньо. Перш за все треба було налагодити механізм збору кваліфікованої інформації. У всіх кінцях ісламського світу за дорученням Хасана діяли численні проповідники, що регулярно повідомляли йому про все, що відбувалося у найвіддаленіших його куточках. Але Хасан усвідомлював необхідність створення організації якісно іншого рівня, адепти якої мали б доступ до вищих ешелонів влади. Однак до тактики терористів-самогубців, якими ми знаємо асасинів, він прийшов не одразу. Існує легенда, за якою Хасан ухвалив таке рішення завдяки випадку. Сталося це ще до утворення власне держави Аламут.

У 1092 р. візир сельджукідського султана Нізам ал-Мульк (справжнє ім'я Хасан ібн-Алі, Нізам ал-Мульк – прізвисько, що в перекладі означає «Порядок царства» [2, с. 53]) стратив одного з проповідників-ісмаїлітів. Дізнавшись про це, Хасан ібн-Саббах сказав лише: «Вбивство цього шайтана – залог райського блаженства». Відчути це блаженство вирішив один з його підлеглих на ім'я Бу Тахір Аррані. Він замаскувався під Суфія – святу людину – і під час релігійного свята Рамадану, в жовтні 1092 р., зміг наблизитись до паланкіна Нізама, ставши носильником його переносного шатра [9, с.16] (за іншою версією він підібрався до візира під виглядом прохача [3]), і вбив Нізама ал-Мулька ножом. Сторожа одразу розправилася зі злодієм, але було надто пізно. Це був перший акт індивідуального терору, здійснений за наказом з Аламуту [3].

Цей випадок став поштовхом, початком створення досить ефективної оборонної доктрини держави та руху ісмаїлітів-нізаритів в цілому. Була створена своєрідна спецслужба, орден, з відданих Старцеві гори (так називали себе Хасан ібн-Саббах та його спадкоємці) асасинів-смертників, в завдання якої входило залякування та показове усунення осіб, від яких залежало прийняття важливих політичних рішень, для якої ані високі стіни фортець, ані величезна армія не були б перешкодою [10].

У своїй штаб-квартирі у фортеці Аламут Хасан ібн-Саббах створив справжню школу з підготовки розвідників та диверсантів-терористів. На початок XII ст. Аламутська фортеця була кращою в світі академією з підготовки таємних агентів вузькоспеціалізованого профілю.

Процес вступу до цієї організації був досить складним. Молодих юнаків, що бажали стати членами ордену, тримали перед закритими воротами від кількох днів до кількох тижнів. Тільки найстійкіших запрошували до внутрішнього двору. Там їх змушували кілька днів голодними сидіти на холодній кам'яній підлозі і чекати, часом під проливним дощем чи снігопадом, коли їх запросять зайти всередину будинку. Час від часу на внутрішньому дворі з'являвся хтось з оточення Старця гори. Вони всіляко знущалися з

молодих хлопців, били їх, аби перевірити силу і стійкість їхнього бажання вступити до рядів асасинів. Кожен з цих хлопців у будь-яким момент міг підвестись і піти звідти. Лише ті, хто пройшов перше коло випробувань, допускалися в будинок Великого магістра. Їх годували, відмивали, перевдягали [10]. Далі випробування продовжувалися.

Дуже цікаву версію особливостей методики підготовки так званих фідаїнів («ті, що жертвують життям») описав Марко Поло, і саме вона була загальноприйнятою до недавнього часу. Суть її полягає в наступному. Старець гори оголосив свій будинок «храмом першого ступеня на шляху до раю». Кожного з претендентів окремо запрошували до цього храму і дурманили гашишем. Потім майбутнього фідаїна, що знаходився в глибокому наркотичному сні, переносили до штучно створеного «райського саду», де його чекали прекрасні діви, ріки вина та вишукана їжа. Жінки представлялися райськими гуріями, запевняли майбутнього асасина-смертника, що він зможе сюди повернутися, тільки якщо загине в бою з невірними, виконуючи веління Старця гори. Через декілька годин йому знову давали наркотик і, після того, як він засинав, переносили назад до «храму першого ступеня». Прокинувшись, фідаїн щиро вірив, що побував у справжньому раю. З першого моменту пробудження цей реальний світ втрачав для нього будь-яку цінність. Тепер він був готовий на все, щоб отримати перепустку до раю. Саме завдяки цій легенді з'явилася найпоширеніша версія походження слова «асасин»: від слова «гашиш» фідаїни та уся секта нізаритів стали називатися «гашашинами», звідки в європейській транскрипції виникло «асасин» (фр. «вбивця») [3]. Є й інша версія виникнення цієї назви: від арабського слова «хасанійун» – «хасаніти», послідовники Хасана ібн-Саббаху [2, с. 66].

Таким чином, асасини не тільки не боялися смерті, а й бажали її, бо вона відкривала для них ворота раю. Вони підкорялися будь-якому наказу Старця.

Сьогодні історики мають певні сумніви з приводу такої безмежної фанатичності, а більш за все стосовно легенди про так званий «райський сад», за якою можна зробити висновок, що асасинами керувало лише бажання утіх плоті [1, с. 107]. Також заперечується факт вживання гашишу, бо це суперечило мусульманським канонам [1, с. 88]. Однак беззаперечним є те, що асасини – це були люди, впевнені в істинності своєї віри і у правоті своєї справи, саме тому вони були готові виконати будь-який наказ і свідомо пожертвувати собою, вважаючи, що на тому світі на них чекатиме нагорода.

Організація, створена Хасаном ібн-Саббахом, мала чітку ієрархічну побудову. Вона виглядала так. На найнижчій сходинці знаходились «фідаїни» – ті, що здійснювали смертні вироки. Далі йшли ласики (вони складали присягу безпосередньо Старцеві гори) та рафіки. Представники цих трьох найнижчих ступенів мали діяти у сліпій покорі і були знайомі тільки з основною доктриною Ордену, тільки рафіків частково знайомили з таємницями організації. Наступна сходинка в ієрархічній піраміді асасинів – «даї» (великий місіонер). Безпосередньо через них передавалася воля Старця гори, їхній ступінь посвяти у таємниці Ордену був вищим, ніж у рафіків. Члени найвищих ступенів були правлячою аристократією організації. Це «даї ад-дуати» та «даї-аль-кабіри» [2, с. 73], що підпорядковувалися тільки прихованому від сторонніх очей, таємничому «шейху ель Джабаль» («Владика Владик»), самому Старцю гори – Великому Магістрові ордена асасинів, голові ісмаїлітської держави Аламут – шейху Хасану І ібн-Саббаху.

Як бачимо, ієрархічна побудова всередині ордену асасинів була жорстко пов'язана з різними «ступенями посвячення», що є досить характерним для всіх ісмаїлітських громад того періоду. Кожен новий ступінь посвяти все далі віддалявся від ісламських догм, набуваючи все більше чисто політичного забарвлення. Вищий ступінь посвяти майже не мав нічого спільного з релігією. На цьому етапі такі базисні поняття, як «священна мета» або «священна війна», набували зовсім іншого, діаметрально протилежного змісту. Виявляється, можна вживати алкоголь, порушувати ісламські закони, ставити під сумнів

святість пророка Мухаммеда і сприймати його життя, як гарну повчальну легенду-казку. З усього вищевикладеного можна прийти до висновку, що верхівка управління фанатичної ісламської секти асасинів дотримувалася ретельно приховуваного як від зовнішнього світу, так і від рядових членів секти, «релігійного нігілізму» або, якщо бути більш точним, «релігійного прагматизму», за допомогою якого вирішувалися ті чи інші політичні завдання [10].

Отже, хоча погляд на образ окремого асасина, фідаїна, змінився і зараз він постає не наркоманом, що безоглядно виконує всі накази заради отримання райської насолоди, а глибоко віруючою людиною, що віддає життя за суспільне благо, вся організація асасинів постає перед нами як політичний важіль терористичного характеру.

В подальшому при дослідженні цієї теми доцільно було б звернути пильнішу увагу на окремі деталі морального обліку асасина, терористичну діяльність організації, причини занепаду та вплив на становлення сучасного мусульманського тероризму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дафтари Ф. Легенды об ассасинах. Мифы об исмаилитах / Дафтари Ф. – М. : Ладомир, 2009. – 212 с.
2. Андреев А. Восточные ордена: ассасины, ваххабиты, басмачи, дервиши / А. Андреев, М. Андреев. – М. : Наш современник, 2010. – 324 с.
3. Французов С. Легенда об ассасинах и историческая реальность / С. Французов // Звезда. – 2008. – № 11. – С. 153-165.
4. Дарол А. Тайные общества / Дарол А. – М. : Крон-Пресс Таинственный мир, 1998. – 304 с.
5. История религий Востока (религиозно-культурные традиции и общество) : учеб. пособие для вузов по спец. «История». – М. : Высшая школа, 1983. – 386 с.
6. Панченко Г.К. Нетрадиционные боевые искусства: от Америки до Руси / Панченко Г.К. – Харьков : Фолио; Ростов н/Д. : Феникс, 1997. – 371 с.
7. Тайные общества и секты. Культовые убийцы, масоны, религиозные союзы и ордена, сатанисты и фанатики / подгот. текста Н.И. Макаровой. – Мн. : Литература, 1996. – 624 с.
8. Тораваль И. Энциклопедический словарь. Мусульманская цивилизация / Тораваль И. – М. : «Лори», 2001. – 296 с.
9. Уилсон К. Орден Ассасинов / Уилсон К. – М. : Астрель: АСТ, 2009. – 324 с.
10. Режим доступа : <http://princeofrussia.narod.ru/AssassinsAlamut.html> – Ассасины – террористы-самоубийцы Средневековья. – Заголовок з екрана.

А.С. Новиченко

Ассасины: история возникновения и механизм функционирования

В статье представлен общий обзор истории ассасинов с учётом последних исследований, а именно определены религиозные истоки организации ассасинов, исторические условия её возникновения, рассмотрены особенности подготовки и иерархии её членов, а также дана характеристика морального облика ассасина.

A.S. Novichenko

Assassins: the History of Rise and Mechanism of Functioning

The article presents an overview of the history of assassins taking into account the latest research, namely the religious origins of assassins, historical conditions of its origin, the peculiarities of preparation and the hierarchy of its members are considered. The characteristic moral portrait of an assassin is given.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2012.